

JAKKEL BARBARA*

Az állatok jogalanyiságának igazolhatósága és jelenlegi állása

The Justifiability and Current Status of Animal Legal Personhood

ABSZTRAKT

A tanulmány három központi kérdés köré épül. (1) Jogalanyok lehetnek-e az állatok? (2) Hogyan függ össze a jogalanyiság a jogok elismerésével? (3) Milyen viszonyban áll e két kérdés a hatékony állatvédelemmel? Elsőként az ismert jogosultságelméletek, az akarat- és az érdekelmélet főbb képviselői álláspontjait ismerteti, közelebbről megvizsgálja, hogy egyáltalán igazolható-e az állatok jogalanyisága. A második kérdésre áttérve, a jogalanyiság elismerése a hagyományos felfogás szerint előfeltétele a jogosultságok elismerésének, ez a szöveg egy pontján azonban megkérdőjeleződik. Ezt követően az írás az állatvédelem különböző modelljeit mutatja be, mindegyikben azt kutatva, hogy mi az értelme annak, hogy a jogrendszer az állatok számára jogokat biztosítson. Bár a tanulmány nem kerüli azokat a nehézségeket, amelyek a jogalanyiság és az érdemi jogosultságok elismerésének útjában állnak, összességében arra jut, hogy az állatvédelem hatékonyságának kérdése szorosan összefügg a jogalanyiság elismerésével.

Kulcsszavak: állatok jogai, jogalanyiság, állatjólét, abolicionizmus, csomagelmélet, állati méltóság

ABSTRACT

This paper is structured around three central questions: (1) Can animals be legal persons? (2) How is legal personhood related to the recognition of rights? (3) How do these two questions relate to effective animal protection? The paper first outlines the positions of the main proponents of well-known theories of rights – namely, the will-based and interest-based theories – to examine more closely whether legal personhood for animals can be justified. Turning to the second question, while the recognition of legal personhood is traditionally considered a prerequisite for the recognition of rights, this text questions that assumption at one point. Various models of animal protection are then presented, each addressing the purpose of granting rights to animals. Although the paper does not avoid the difficulties that hinder the recognition of legal personhood and substantive rights, it concludes that the effectiveness of animal protection is closely linked to the recognition of legal personhood.

Keywords: rights of animals, legal personhood, animal welfare, Abolitionism, Bundle theory, animal dignity

Barbara Smuts primatológus az egyik állatmenhelyről mentett kutyája, Safi tanulmányozása során a közöttük kialakult kapcsolatot vizsgálta, amely az évek során olyan karakterűvé fejlődött, amelyet leginkább „barátságként” írhatnánk le: kölcsönös tisztelet tanúsításán és a másik érző lényként való elismerésén alapul. Bár Safi nem szereti az ölelkezést, amikor Smuts rosszul érzi magát, kutyája minden alkalommal mellé fekszik, lehetővé téve a minél szorosabb

* Dr. Jakkel Barbara, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. E-mail: jakkelbarbara@gmail.com. ORCID: 0009-0008-3063-9098. A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-25-3 kódszámú egyetemi kutatói ösztöndíj programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

érintkezést, egészen addig, amíg Smuts hangulata meg nem változik. Ha szkeptikusan közelítünk a jelenséghez, kijelenthetnénk, hogy azért teszi ezt Safi, mert megtanulta, hogy gazdája vidámabbá válik, ha a közelében tartózkodik. Azonban ha ugyanebben a helyzetben egy embertársunk viselkedik hasonló indítékokból, kételkednénk-e őszinteségében, vagy csupán szerencsésnek tartanánk magunkat?¹

Számos bizonyíték létezik, amelyek alapján megállapítható, hogy sok állat viselkedése rendkívül hasonlít az emberéhez: intelligensek, képesek az előre tervezésre, ugyanolyan érzelmeket élnek át, mint az ember, örömet, gyönyört és magányt élnek meg, valamint képesek a fizikai fájdalomérzetre. Ez a felismerés a 18. századtól kezdve az állatokkal kapcsolatos bánásmód jogi és etikai kifejeződésének folyamatos fejlődését eredményezte. Az elmúlt évtizedekben figyelemre méltó, bár egyelőre elszigetelt eredmények valósultak meg az argentin és kolumbiai bíróságok joggyakorlatában, amelyek kiterjesztették a habeas corpus elvét a fogságban élő állatokra. Az indiai bíróságok olyan joggyakorlatot alakítottak ki, amely elismeri az állatok számos alapvető jogát, köztük az élethez, méltósághoz és kínzásmentességhez való jogot.² Svájc és több európai ország jogi szabályozásában megjelent az állatok méltóságának gondolata. Ezen eredmények az állatok jogainak elméleti és gyakorlati megvalósíthatóságáról szóló tudományos vitáknak is új lendületet adtak.

A tanulmány három központi kérdés köré épül. (1) Jogalanyok lehetnek-e az állatok? (2) Hogyan függ össze a jogalanyiség a jogok elismerésével? (3) Milyen viszonyban áll ezen két kérdés a hatékony állatvédelemmel? A tanulmány első harmada az ismert jogosultságelméletek, az akarat- és az érdekelmélet főbb képviselői álláspontjainak ismertetésével vizsgálja meg közelebbről, hogy egyáltalán igazolható-e az állatok jogalanyiséga.

A második kérdésem két egymáshoz kapcsolódó problémából áll: (a) Jogalanyok-e jelenleg az állatok? (b) Szükséges-e a jogalanyiség elismerése az állatok jogai elismerésének előfeltételeként? Ennek megválaszolásához látszólag elkerülhetetlen valamilyen állásfoglalást tenni az állatok tulajdoni státuszáról és annak a jogalanyiséggel való kapcsolatáról. A tanulmány abból indul ki, hogy a világ összetevői vagy jogtárgynak (dolognak), vagy jogalanynak (személynek) minősülnek, de bemutatok egy olyan megközelítést is, amely ezt vitatja. Ez azért releváns, mert csak akkor merül fel egyáltalán a (b) kérdés, ha az előbbi felosztást vitatjuk.

A harmadik kérdésem megválaszolása érdekében az állatvédelem különböző modelljeit mutatom be és azt, hogy ezen modellek hogyan vélekednek a hatékony állatvédelem és a jogok elismerésének kapcsolatáról. A klasszikus állatjóléti modell mellett ismertetem az abolicionista, az új jóléti modellt és végül kitérek egy újabbkeletű modellre: az állatvédelem méltóság-alapú modelljére.

Az állatok jogi státuszával kapcsolatos vitáknak van gyakorlati relevanciája. Egyrészt, fontos foglalkozni azzal a kritikával, amely szerint az állatvédelem eddig elért eredményei elhanyagolhatóak és az érdemi előrelépéshez az állatok számára érdemi jogosultságokra és a jogalanyiség elismerésére van szükség. Több állatjogi mozgalom kérte már, hogy a bíró egyértelműen mondja ki a konkrét tényállásban védencük jogalanyiségát. A bíróságok viszont általában vonakodnak ezt megtenni, mivel nem akarnak forradalmárok lenni. Ezért fontos válaszolni arra a kérdésre, hogy valóban csak úgy tehetünk-e érdemben az állatvédelem ügyéért, ha elismerjük bizonyos állatok jogalanyiségát. A tanulmány konklúziója az, hogy érdemi összefüggés van az állatvédelem hatékonyabbá tétele valamint az állatok jogalanyiségának és jogainak elismerése között.

¹ NUSSBAUM, Marta C.: Animal Rights: The Need for a Theoretical Basis. Review of Steven M. Wise: Rattling the Cage: Toward Legal Rights for Animals. *Harvard Law Review*, 2001/5, 1506–1549., 1507. (doi: 10.2307/1342686)

² SPARKS, Tom–KURKI, Visa A. J.–STUCKI, Saskia: Animal rights: Interconnections with Human Rights and the Environment. *Journal of Human Rights and the Environment* 2020/2, 149–155.

1. Elismerhető-e az állatok jogalanyisága?

A jogelméletben van egy központi kérdés, amely a jogosultságokkal kapcsolatos szakirodalomban helyt kap: kikről állíthatjuk értelmesen, hogy jogok alanyai lehetnek?³ A jogalanyisággal kapcsolatos viták sokáig a jogelmélet szunnyadó, periférikus kérdései közé tartoztak, ám az utóbbi évtizedekben számos olyan kérdés merült fel, amelyek miatt ezeket a vitákat a konceptuális jogelmélet képviselői újra elővették.⁴ A magzat jogi státusza például továbbra is vitatott, elsősorban azért, mert az összefügg a terhességmegszakítás kérdésével. Az USA-ban 2022-ben a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte a híres Roe vs. Wade ítéletet, ezzel az USA tagállamai szabad kezet kaptak arra, hogy betilthassák az abortuszt.⁵ Ennek egyik érdekes, új következménye, hogy az alabamai legfelsőbb bíróság döntése szerint a fagyasztott embriókat olyan jogok illetik meg, mint az élő személyeket.⁶

Másrészt, új jogi személyiség-kategóriák borítják fel a jogi személyiség hagyományos határait: tudósok, aktivisták és politikai döntéshozók vitatkoznak az állatok, az ökoszisztémák és a mesterséges intelligencia rendszerek jogi személyiségéről.⁷ Az újkeletű igények az emberi jogok tényérésével függnek össze, ami azt a gondolatot emelte a köztudatba, hogy egy méltányolható erkölcsi igényt a jogosultságok nyelvén fogalmazzunk meg. A „jogosultságok nyelvezete elburjánzásának” tendenciája felveti a kérdést, hogy ezen entitásokról egyáltalán állíthatjuk-e értelmesen, hogy jogok alanyai lehetnek. Mert ha erre nemmel válaszolunk, azt sem mondhatjuk, hogy jogokkal kellene felruháznunk őket.⁸

Amikor tehát azt a kérdést kívánjuk megválaszolni, hogy ki az, aki jogosultságok alanya lehet, egyfelől arra a filozófiai kérdésre keressük a választ, hogy mi az a tulajdonság, amelynek a birtoklása valamilyen létezőt alkalmassá tesz arra, hogy jogok alanya legyen, másfelől arra az empirikus kérdésre, hogy a létezők mely köre rendelkezik ezen tulajdonsággal.⁹ Az első kérdésre ad választ a jogosultságok két klasszikus jogelméleti irányzata, az akarat- és az érdekelmélet. A kettő közötti különbség legegyszerűbben úgy írható le, hogy míg az akaratelmélet szerint ez a tulajdonság a döntési képesség, addig az érdekelmélet szerint az érdekekkel való rendelkezés.

Az akaratelmélet legmeghatározóbb képviselője *Herbert Hart* volt, aki szerint a jogosultság alanyát „kisléptékű szuverénnek” kell tekinteni, aki képes arra, hogy többé-kevésbé kiterjedt ellenőrzést gyakorolhasson egy másik személy vele kapcsolatos kötelezettségei felett.¹⁰ A jogalanyiságnak ebben az értelmezésében tehát előfeltétele, hogy valaki szabad döntések meghozatalára képes, morális cselekvő legyen, épp ezért értelmetlen jogalanyiságot adni

³ Az alábbi, jogosultságelméleteket és annak jogalanyiságra vonatkozó konzekvenciáit ismertető gondolatmenetet egy másik, megjelenés alatt álló, ‘A természet jogalanyisága’ című írásomban hasonlóan ismertetem.

⁴ Az abortusszal, eutanáziával, halálbüntetéssel és halott személyek méltóságával kapcsolatos jogalanyisági dilemmákat jól bemutatja: GYÖRFI Tamás: A tulajdonságok nélküli ember elmélete. *Fundamentum* 1998/3, 23–41. [a továbbiakban: GYÖRFI (1998)].

⁵ 19-1392 Dobbs v. Jackson Women’s Health Organization (06/24/2022); A döntés elérhető: https://www.supremecourt.gov/opinions/21pdf/19-1392_6j37.pdf (2025. 03. 20.).

⁶ *LePage v. Ctr. for Reprod. Med., P.C.*, No. SC-2022-0515, 2024 WL 656591, at *1 (Ala. Feb. 16, 2024).

⁷ Kurki szerint a mesterséges intelligencia jogi személyiségének kérdése elsősorban a felelősségre vonhatósága miatt merül fel, bár a filozófusok nagy érdeklődést mutatnak a mesterséges intelligencia belső értékességén alapuló érvek iránt is. KURKI, Visa A. J.: *Legal Personhood*. Cambridge University Press, Cambridge, 2023, 55–62. (doi: 10.1017/9781009025614)

⁸ GYÖRFI Tamás: A jogosultságok önállósága és a jogalanyiság kérdése. In: Ficsor Krisztina–Györfi Tamás–Szabó Miklós (szerk.): *Jogosultságok – elmélet és gyakorlat. A Miskolci Egyetem és a Miskolci Akadémiai Bizottság által 2008. december 5-én és 6-án rendezett konferencia anyaga*. Bíbor, Miskolc, 2009, 48. [a továbbiakban: GYÖRFI (2009)]

⁹ GYÖRFI (2009): i.m., 48–49.

¹⁰ HART, H. L. A.: Legal Rights. In: Hart, H. L. A.: (ed.): *Essays on Bentham: Studies in Jurisprudence and Political Theory*. Clarendon, Oxford, 1982, 183., TATTAY Szilárd: Képtelen „képes beszéd”? A jövő nemzedékek jogainak képviseletéről. *Állam- és jogtudomány*, 2016/3, 108–122.

bármely olyan létezőnek, aki képtelen arra, hogy ezt a kiterjedt ellenőrzést gyakorolhassa a jogosultságai megvalósulása felett. Világos, hogy az akaratelmélet meggyőző a jogosultságok paradigmatis eseteit tekintve, amelyek autonóm döntést várnak a jogok alanyaitól, viszont számos határesetben nem alkalmazható, úgymint a gyerekek, fogyatékossgal élők jogai, de ide sorolható az állatok, a jövő nemzedékek és a természet jogainak kérdése is. Valójában az akaratelmélettel szembeni leggyakoribb érv épp az, hogy a gyermekek jogainak kizárásával erkölcsileg vállalhatatlan és a hatályos jogi szabályozásnak is ellentmondó pozíció elfogadására készíti a híveit.

Alkalmazható-e az akaratelmélet az állatokra? Mivel az egyéni autonómiára összpontosít, az akaratelmélet hívei széles körben úgy vélik, hogy az autonómia, döntésképeség hiánya akadályozza az állatok jogalanyiságát. A legújabb kutatások foglalkoznak az állatok cselekvőképességének értelmezhetőségével, ide sorolható például *Donaldson* és *Kymlicka* politikai filozófiai megközelítése, amely a házasított állatok politikai cselekvőképességét, társadalomban való aktív részvételét támogatja.¹¹ *Visa Kurki* javaslata pedig az, hogy a széles körben elterjedt passzivitási hipotézissel szemben (amely még a legfejlettebb állatvédelmi szabályoknak is az alapja, és úgy tartja, hogy az állatoknak nincs véleménye, amit meg kellene hallgatnunk, ezért paternalista és antropocentrikus) a gyermekek és fogyatékossgal élő személyekhez hasonlóan az állatok képviselőtét is meg kellene erősítenünk. Így, ha az állatok véleménye releváns a jogi döntések szempontjából, véleményüket ki kell kérni, és figyelembe venni a döntések meghozatalakor.¹²

Összességében azonban, bár lehetséges, hogy idővel rá tudunk mutatni arra, hogy a cselekvőképesség és az autonómia gyakorlásának tudjuk valamilyen újfajta, állatokra is vonatkoztatható értelmezését adni, jelenleg sokkal ígéretesebbnek tűnik az érdekelméletre alapozni az állatok jogalanyiságára vonatkozó érveinket.

Az érdekelmélet szerint a jogok végső célja az egyén jólétének és érdekeinek előmozdítása és védelme. A megközelítés egyik legszofisztikáltabb kifejtése *Joseph Raz*hoz köthető. *Raz* szerint akkor mondhatjuk, hogy valaki jogokkal rendelkezik, ha az illető jólétének egy aspektusa (érdeke) elégséges indok arra, hogy valamely más személyt kötelezettségekkel terheljünk meg.¹³ *Raz*-nak van egy másik fontos állítása is: egy személy akkor és csakis akkor képes jogokkal rendelkezni, ha jóléte végső érték.¹⁴

Önmagában az érdekekkel való rendelkezés elég sok létezőre, sőt akár tárgyakra is kiterjeszhető, ezért először az érdekekkel való rendelkezés jelentését vizsgálom.

David Benatar az érdekek négy fogalmát különböztette meg: funkcionális, biotikus, tudatos és reflektív (öntudatos).¹⁵ Funkcionális érdekekkel a tárgyak, dolgok rendelkezhetnek. Egy gépnek vagy használati tárgynak valamilyen, az ember által meghatározott funkciója van, mindaz, ami segíti ezt a funkciót, az a tárgy „érdeke”: a fénés jót tesz a késnek, az olajozás jót tesz a nyikorgó zárnak stb. Itt csak átvitt értelemben beszélünk a tárgy érdekeiről, mivel valójában az ember érdeke, hogy a kés éles legyen.

Biotikus érdeke minden növénynek van, mivel a növények élnek, funkcionálnak és mindaz, ami ezt segíti, a növény érdeke, ez az érdek független az ember érdekeitől. Tudatos érdekekkel az érzőképes lények rendelkeznek, amelyek a fájdalmat kerülnek, még akkor is, ha ennek nincsenek tudatában, ez az érzőképesség az ízeltlábúaktól kezdve minden állatot jellemez.

¹¹ DONALDSON, Sue–KYMICKA, Will: *Zoopolis – a Political Theory of Animal Rights*. Oxford University Press, New York, 2011.

¹² KURKI, Visa A.J.–SIEMIENIEC, Paulina: Towards an Agency Turn in Animal Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2025/4, 923–949. (doi: 10.1093/ojls/gqaf024).

¹³ RAZ, Joseph: On the Nature of Rights. *Mind*, 1984/370, 194–214.

¹⁴ RAZ: i.m., 195.

¹⁵ BENATAR, David: *Better Never to Have Been. The Harm of Coming into Existence*. Clarendon, Oxford, 2008, 135–136.

Reflektív (öntudatos) érdekekkel az öntudattal bíró lények rendelkeznek, ám fontos látni, hogy ezzel nem csak az ember, hanem néhány kognitíve nagyon fejlett állat, például az emberszabású majmok és a delfinek is rendelkeznek. Ilyenkor az egyed tudatában van bizonyos érdekeinek és tudatosan törekszik ezeket előmozdítani.

Benatar szerint ez a felsorolás nem véletlenszerű, mivel a sorrendben következő mindig magában foglalja a korábbiakat, így például az embernek érdeke, hogy a teste jól funkcionáljon, elkerülje a szenvedést és ezen érdekek tudatos előmozdítására törekszik is. *Benatar* érdekelosztása azért nagyon hasznos, mert jól rámutat arra, hogy valójában nem abban van vita az érdekelmélet képviselői között, hogy mely entitásnak lehetnek érdekei, hanem abban, hogy pontosan milyen érdekek meglétéről tartjuk úgy, hogy ezek elég fontosak ahhoz, hogy a jogosultságok nyelvére fordítsuk le azokat.

Ezért fontos *Raz* definíciójának az érdekekkel való rendelkezésén felüli másik összetevője: egy személy akkor képes jogokkal rendelkezni, ha jóléte végső érték. *Raz* ugyanis megkülönbözteti az instrumentális, a belső és a végső értéket. Egy tárgy instrumentális értéke az, ami visszavezethető a tulajdonosa érdekeire. A belső értéket olyan dolgokra érti *Raz*, amelyeket önmagukért értékelnek, nem csupán instrumentális vagy gazdasági értékükért. Ugyanakkor nem minden, ami belső értékkel bír, rendelkezik végső értékkel is. A végső érték az, amiből mind az instrumentális, mind a belső érték származik. *Raz* egyébként egy férfi és egy kutya kapcsolatának vizsgálata során a kutya jólétét csupán instrumentális okokból tartja értékesnek, a férfi jóléte az önmagában vett és az instrumentális értéknek is ez a végső forrása (tehát *Raz* az állatok jogait sem támogatja ilyen alapon).¹⁶

Raymond Frey tagadja, hogy az állatok érdekeltséggel rendelkeznek, mivel az érdekeltséget olyan vágyaknak és kívánságoknak tekinti, amelyek komplex kognitív képességeket igényelnek, mint például a meggyőződés és a nyelv.¹⁷ Ezzel azonban az érdekelmélet hívei közül a legtöbben nem értenek egyet és úgy vélik, az állatok jóléte önmagában fontos, függetlenül attól, hogy mások értéklik-e azt. Széles körben elfogadott konszenzus, hogy az érzőképeség elegendő alap ahhoz, hogy állatok önmagukban értékesek legyenek, ezért a legtöbb érdek-elméleti gondolkodó úgy véli, hogy az érzőképes állatok végső értékkel bírnak és megfelelnek *Raz* definíciója ezen feltételének.

Matthew Kramer szerint egy lénynek akkor vannak érdekei, ha helyzete javulhat vagy romolhat. Tehát ez alapján egy esemény lehet egy lény érdeke, ha annak bekövetkezése javítja a helyzetét vagy elhárítja annak romlását. Ez alapján *Kramer* azt állítja, hogy nem csak az érző lények, hanem az érzéketlen entitások, mint a folyók, a fák, de még a mesterművek és az elegáns épületek is rendelkezhetnek érdekekkel. Ez a meghatározás nagyon tág, de *Kramer* úgy szűkíti, hogy ha valami érdekekkel bír, az nem jelenti, hogy jogokkal is rendelkezik, mert ahhoz az illetőnek végső értékkel is kell rendelkeznie. A végső érték pedig *Kramer* értelmezésében az érzőképeséghez kapcsolódik.¹⁸

Peter Singer szerint egy lénynek ahhoz, hogy szigorú (és nem csupán metaforikus) értelemben érdekei legyenek, képesnek kell lennie a szenvedésre vagy az öröm élményére. Ha egy lény szenved, akkor nincsenek erkölcsi indokaink arra, hogy figyelmen kívül hagyjuk ezt a szenvedést, vagy megtagadjuk annak a más lények hasonló szenvedésével való egyenlő kezelését. De ennek az ellenkezője is igaz: ha egy lény nem képes szenvedni vagy örömet érezni, nincs mit figyelembe venni.¹⁹

¹⁶ RAZ: i.m., 205.

¹⁷ FREY, Raymond G.: Interests and Animal Rights. *The Philosophical Quarterly*, 1977/108, 254–259.

¹⁸ KRAMER, Matthew: Getting Rights Right. In: Kramer, Matthew (ed.): *Rights, Wrongs and Responsibilities*. Palgrave, Hampshire, New York, 2001, 28–95. (doi: 10.1057/9780230523630_2).

¹⁹ SINGER, Peter: *Animal Liberation – The Definitive Classic of the Animal Movement*. Open Road Integrated Media, New York, 2015, 254.

Joel Feinberg abból indul ki, hogy ahhoz, hogy eldönthessük, mely entitásoknak vannak jogaik, két szélsőséges esetből kell kiindulnunk: nyilvánvaló, hogy a normális felnőtt emberi lények jogalanyok lehetnek, miközben abszurd azt állítani, hogy a szikláknak lehetnek jogaik, mivel az entítások azon kategóriába tartoznak, amelyeknek nem lehet értelmesen jogokat tulajdonítani. E két tiszta eset között azonban számos vitatott határeset van. A további kérdéses entítások (így az állatok, halott őseink, növények, magzatok és örültek) jogalanyiségének megítélése azon múlik, hogy a két tiszta esetből kiindulva azt vizsgáljuk, hogy a vitatott határesetek mennyiben hasonlítanak azokra, ezek alapján osztályozzuk a vitatott eseteket.²⁰ Feinberg arra jut, hogy azok, akiknek jogaik lehetnek, pontosan azok, akiknek vannak, vagy lehetnek érdekeik, és mivel az állatokkal a saját érdekükben kell humánusan bánnunk, ezért elismerhetjük, hogy az állatoknak lehetnek jogaik.²¹

Az érdekelmélet képviselőinek többsége, mint láthattuk, úgy véli, az állatoknak lehet jogalanyiséga, mivel érzőképesek. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy az érzőképeséget a morális figyelembevétel alapjaként meghatározni elég korlátozó, mivel abba sok élőlény nem esik bele, csupán az azon fajokhoz tartozó egyedek, amelyek hozzánk, emberekhez hasonlóan érzékelik a fájdalmat, ez pedig felettébb antropocentrikus.²² A környezetetika képviselői szerint azonban, amíg az ember természethez fűződő viszonyát alapjaiban nem értékeljük újra (és nem szakadunk el az antropocentrikus szemlélettől), a globális környezeti válságot nem tudjuk elkerülni. Az állatok emberi hasonlóság alapján való értékelése azonban gyökeres paradigmaváltást aligha valósít meg, bár vitathatatlan, hogy kiterjeszti a morális státuszra méltók körét az állatok többségére. Az állatok jogi védelmének azonban nem csak ilyen etikai megközelítései, és ezeket megjelenítő jogi megközelítései vannak.

Ehhez a szemlélethez némileg hasonló a biocentrikus megközelítés,²³ mivel az szintén az egyedi élőlények morális státuszát hangsúlyozza, ám abba nem csupán bizonyos állatokat sorol bele, hanem minden élőlényt, mivel ebben a teóriában nem az érzőképeség a döntő kritérium, hanem az élet maga. Ez a szemlélet a minden élet tiszteletének az elvén alapul, azt várja el, hogy legyünk tekintettel arra, hogy az élőlények nem a mi érdekünkben, hanem saját magukért léteznek (Rolston, Taylor).²⁴

Az ököcentrikus környezetetika paradigmaváltást jelent: a másik két irányzathoz képest holisztikus szemléletet képvisel, elsősorban nem a biológiai egyedek morális értékességét hangsúlyozza, hanem egész fajokét vagy ökológiai rendszereket. Az állatvédelem szemszögéből a biodiverzitás, a védett és fokozottan védett állatfajok meghatározása általában ezt a szemléletet hordozza.²⁵

²⁰ FEINBERG, Joel: The Rights of Animals and Unborn Generations. In: Blackstone, William T. (ed.): *Philosophy & Environmental Crisis*. The University of Georgia Press, Athens, GA, 1974, 43–68.

²¹ FEINBERG: i.m., 51.

²² Vagyis emberközpontú, a környezetetika ezt általában kritikai kifejezésként használja, lásd például: DROZ, Lařna: Anthropocentrism as the Scapegoat of the Environmental Crisis: A Review. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 2022/22, 25–49. (doi: 10.3354/ese00200)

²³ Bányai Orsolya szerint a biocentrikus megközelítésnek része az állatetika is. Én amiatt választom el a kettőt, mert úgy látom, hogy az állatetika abban a tekintetben nagyon más szemléletet képvisel, hogy az állatokat az emberhez való hasonlóság alapján tartja morálisan értékesnek, míg a biocentrikus szemlélet nem vár el semmilyen hasonlóságot, egyenlően értékesnek tart minden élőlényt (bár itt is vannak különbségek a különböző irányzatok között). Bányai Orsolya: Az élőlények jogalanyiségének környezeti etikai háttere. *Debreceni Jogi Műhely*, 2007/4, A megközelítésemet támasztja alá Kovács József is, aki szerint a biocentrikus gondolkodásnak csupán az „előfutárai” az állatok morális státuszáról folytatott viták, de míg az állatok felszabadítását hirdető utilitarista nézetek szerint csak az érzőképes állatok rendelkeznek morális státusszal, a biocentrikus etikák szerint minden élőlény. Kovács József: *Környezeti etika. Világosság*, 2008/49, 87–88.

²⁴ Kovács: i.m., 87–90.

²⁵ BRUCKERHOFF, Joshua: Giving Nature Constitutional Protection: A Less Anthropocentric Interpretation of Environmental Rights. *Texas Law Review*, 2008/3, 618.

Az állatvédő- biocentrikus- és ököcentrikus etikáknak természetesen adódhatnak konfliktusai egymással: míg egy állatvédő minden esetben előrébb sorolja egy érzőképes egyed védelmét egy növény vagy akár egész növényfajok védelménél, a biocentrikus etika adott esetben megfordíthatónak is tartja a prioritizálást (különösen, ha például valamilyen védett növényről van szó), míg az ököcentrikus etika egy állatvédővel vagy a biocentrikus nézőponttal szembehelyezkedve elfogadhatónak tartja egy állat elpusztulását, ha ezzel valamilyen növény- vagy állatfaj túlélése megvalósulhat.

Ezt a konfliktust jól példázza, hogy amikor egy alkalommal a Yellowstone Parkban egy folyón átkelő bölény alatt beszakadt a jég, a park fenntartói az ököcentrikus megközelítést választva hagyták, hogy a bölény hosszas szenvedés után a jeges vízben pusztuljon el, bár a jeges vízben szenvedő állatot könnyűszerrel meg lehetett volna menteni. Ez azonban sértette volna az – ököcentrikus megközelítésre jellemző – be nem avatkozás és a természet törvényei tiszteletének elvét, még akkor is, ha ez az állatvédő és biocentrikus megközelítés képviselőinek mélységes felháborodását eredményezte.²⁶

Visszakapcsolva azonban a fejezet állatok jogalanyiságára vonatkozó kérdésére, elmondható, hogy bár a morális figyelembevétel nem csupán az érzőképességhez köthető (a fenti példák ezt bizonyították), a jogosultságelméletek közül az érdekelmélet a jogalanyiság feltételeként az érzőképességet jelöli meg, amellyel nem minden állatfaj rendelkezik. Másrészt, ahhoz, hogy ezen állatok jogalanyokká váljanak, egy további feltételnek kell teljesülnie: az adott jogrendszernek el kell ismernie, hogy bizonyos állatok meghatározott jogokkal rendelkeznek.²⁷

Ezért a továbbiakban áttérek az állatvédelem lehetséges modelljeinek tárgyalására, amelyek mindegyike viszonyul valahogyan a jogalanyiság kérdéséhez. Ennek a viszonyulásnak a megértéséhez *Visa Kurki* tartalmi megközelítését alkalmazom.

2. Az állatvédelem jelenlegi modelljei

Az emberek legalább az állatok háziásítása és a mezőgazdaság kialakulása óta tartanak állatokat. Bármely társadalom, amely állatokkal lépett kapcsolatba, kénytelen volt szabályokat kidolgozni az ilyen kapcsolatokra vonatkozóan.²⁸ A római jogban az ingóságokra alkalmazandó tulajdonjogi normák (pl. az áruk adásvételére vonatkozó szabályok és elvek) az állatokra is vonatkoztak,²⁹ így a római korig visszavezethető hagyományos felfogás szerint a világ összetevői kétfelé oszthatóak: személyekre (akik jogalanyok lehetnek) és dolgokra (amelyek tulajdon tárgyát képezik, vagyis jogtárgyak). Az állatok a mai jogrendszerek többségében dolognak tekinthetők. A vita az állatok jogalanyiságáról tehát abban van, hogy mi a pontos státusza az állatoknak.

A klasszikus jóléti modell, amely a 19. század óta a legtöbb országban a mai állatvédelmi szabályozás alapja, a 18. századi állatjóléti etikára támaszkodik és *Jeremy Bentham* utilitarista megközelítése képezi alapját.³⁰ *Bentham* volt ugyanis az első, aki rámutatott arra, hogy az

²⁶ KOVÁCS: i.m., 94.

²⁷ TÓTH J. Zoltán: Animal Protection and Animal 'Rights' in Hungary. *Jogelméleti Szemle*, 2012/4, 166–175, 173.; TÓTH J. Zoltán: Az állatok jogi helyzete: jogtárgyak vagy jogalanyok? Elméleti megközelítési lehetőségek. In: BOÓC Ádám–MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.): *65 Studia in honorem Tibor Nochta*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2024, 195–206.

²⁸ KURKI, Visa A. J.: A Bird's-Eye View of Animals in the Law. *The Modern Law Review*, 2024/6, 1462. [továbbiakban: KURKI (2024)] (doi: 10.1111/1468-2230.12886)

²⁹ Az állatvédelem kialakulásáról például.: EMBRESICS Judit: Az állatvédelem kialakulása és történeti áttekintése. *Iustum Aequum Salutare*, 2016/4, 215–225.

³⁰ FASEL, Raffael N.–BUTLER, Sean C.: *Animal Rights Law*. Hart Publishing, Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney, 2023, 35–39.

állatokat a törvények igazságtalanul érzéketlen tárgyakként kezelik (*Descartes* az állatokat csupán „állati gépeknek” nevezi, amelyek az emberekkel ellentétben nem rendelkeznek ésszel és érzésekkel). Csakhogy a szenvedés, fájdalomérzet képessége miatt az állatok is méltóak az erkölcsi és jogi figyelembevételre.³¹ Az erkölcsfilozófia kortárs képviselői közül *Peter Singer* szintén utilitarista alapon száll síkra az állatok erkölcsi jogaiért: a nők és férfiak közötti egyenlőséget vizsgálva arra jut, hogy a tényleges egyenlőség nem szolgálhat az egyenlőség alapjául, mivel releváns ténybeli különbségek vannak közöttük. Nem alapulhat továbbá azon sem, hogy mennyire intelligens, erős vagy empatikus valaki. Ehelyett az érzékenység a kulcsfontosságú, mivel az szükséges és elégséges feltétele az érdekek meglétének: mindazok, akik érzékenyek, érdekeltek abban, hogy ne érezzenek fájdalmat és/vagy boldogok legyenek. Mivel nem csak az emberekre igaz ez a kritérium, hanem sok állatra is, *Singer* arra jut, hogy ezen állatokra is ki kell terjesztenünk az erkölcsi figyelmünket.³²

A klasszikus állatjóléti gondolkodókban közös, hogy az állatokra érző lényként tekintenek, így felhívják a figyelmet az erkölcsi figyelembevételükre és arra, hogy meg kell óvni ezen állatokat a kegyetlenségtől. Csakhogy a klasszikus jóléti filozófia hívei nem vitatják azt a tényt, hogy az állatok tulajdonnak minősülnek, és ezért emberi célokra felhasználhatók és meg is ölhetők. Ezért azt mondhatjuk, hogy ezen megközelítés csupán a „nagyobb ketrecekért” („*bigger cages*”) elv mellett száll síkra, olyan törvényeket támogat, amelyek célja az állatok szenvedésének minimalizálása.³³ Ennek háttérében az áll, hogy sem *Bentham*, sem *Singer* nem vitatja azt, hogy az emberek erkölcsileg felsőbbrendűek az állatoknál: *Bentham* szerint ez azért igazolható, mert csak az emberek képesek belátni a jövőt, ez pedig szükséges ahhoz, hogy érdekükben álljon nem meghalni. Mivel az állatok nem képesek előre gondolkodni, ezért nincs érdekükben életben maradni sem, egyetlen kötelességünk velük szemben, hogy ne kínozzuk őket. Ez a klasszikus jóléti szemlélet azért jelentős, mert a legtöbb állatkínzás elleni törvénynek ma is ez képezi az alapját.

Singer ugyan „fajizmusnak tartja”, ha egy létezőt csak azért tartunk értékesebbnek, mert egy adott faj egyede, és az állatok erkölcsileg egyenlő figyelembevételét támogatja. Ez azonban – megközelítése szerint – nem jelenti azt, hogy minden érző lényel egyenlően kell bánnunk (így értelmetlen lenne az elefántoknak a vallásszabadsághoz való jogát elismerni), csupán azt, hogy egyenlőnek kell őket tekintenünk, így a különböző érdekekkel rendelkező lényeknek eltérő bánásmódot kell biztosítanunk. Ebből pedig *Singer* számára az is következik, hogy mivel a legtöbb állat nem képes az önismeretre, előregondolkodásra és a jövő felmérésére, így ezen állatok nem érdekeltek a „továbbélésben”, ezért a legtöbb állat (kivéve néhány kognitíve nagyon fejlett állatot) élete feláldozható élelmiszer céljára, amennyiben nem okoznak nekik fájdalmat.³⁴

A klasszikus jóléti elvek legkiterjedtebb kritikája *Gary Francione*-hoz köthető. *Francione* kritikájának középpontjában az az állítás áll, hogy a klasszikus állatjóléti szemlélet nem hozta meg a várt változást, sőt, a humánus bánásmód csupán olyan fantázia, amelynek köszönhetően jobban érezzük magunkat az állatok kizsákmányolása miatt.³⁵ Ennek legfőbb oka, hogy a klasszikus jóléti modell nem vitatja az állatok tulajdoni státuszát, csakhogy a tulajdonjog

³¹ Bentham jóléti megközelítéséről részletesebben: KNISS, Johannes: Bentham on Animal Welfare. *British Journal for the History of Philosophy*, 2019/3, 556–572. (doi: 10.1080/09608788.2018.1524746)

³² SINGER: i.m., 1–4. Bár Singernek Benthamtól progresszívabb a megközelítése, én a Fazel-Butler felosztást elfogadva őt is a „bigger cages” képviselői közé soroltam, mivel, bár úgy véli, minden érző állat megérdemli érdekeinek egyenlő figyelembevételét, a legtöbb állat fájdalommentes felhasználását és megölését elfogadhatónak tartja. FAZEL–BUTLER: i.m., 35–38.

³³ A „bigger cages” vagy „no cages” megkülönböztetést lásd FAZEL–BUTLER: i. m., 35–40.

³⁴ FAZEL–BUTLER: i.m., 55–57.

³⁵ FRANCIONE, Gary L.: The Abolition of Animal Exploitation. In: Francione, Gary L.–Garner, Robert: *The Animal Rights Debate – Abolition or Regulation*. Columbia University Press, New York, 2010, 1–102. (doi: 10.3390/ani1010200).

strukturális egyensúlytalanságot hoz létre, mivel a tulajdon tárgyait hátrányos helyzetbe hozza tulajdonosaikkal szemben. Így az emberek általában meg sem kérdőjelezzik az állatok felhasználásának céljait, még az elkerülhető, nem szükséges felhasználásukat sem. De ha mérlegelik is az állatok szempontjait, végül mindig az emberi érdekek győzedelmeskednek.

Az abolicionista modell³⁶ szerint ezért minden érző állat tulajdonjogát, és ezzel együtt az állatok mindenféle felhasználását és megölését meg kell szüntetni. Az abolicionizmus ezzel együtt az összes állati termék elutasítását várja (etikus vegánság), valamint az edukáció szerepét hangsúlyozza. Ennek a megközelítésnek a kiindulópontja az állatok „személyiséghez való joga”, amelyre elsősorban erkölcsi jogként tekintenek, de ez lehet az alapja a törvényes jogoknak is. Ez a jog ahhoz szükséges, hogy felhagyjunk az állatok tulajdonként való kezelésével, valamint ahhoz, hogy az állatok beléphessenek a morális közösségbe. Úgy vélik, ha valaki rendelkezik ezen joggal, akkor rendelkezhet más alapvető jogokkal is. Ez a szemlélet elutasítja az utilitarizmust, amely alapján az állatok érdekei felülírhatóak más érdekekkel, ha a várható haszon nagyobb, mint az állatoknak okozott fájdalom: deontológiai megközelítést támogat, amely szerint a jogokat a következményeitől függetlenül tiszteletben kell tartanunk.

Francione elutasítja *Bentham* azon megállapítását is, hogy a fájdalommentes megölés lehetséges, mert az állatoknak nem áll érdekükben az életben maradás. *Francione* szerint minden érző lénynek érdeke a továbbélés, ugyanúgy, ahogy minden szemekkel rendelkező lénynek érdeke a látás. Az abolicionisták ezért az állatok mindenféle célú felhasználását tiltják, még a kedvtelésből tartott állatok háziasítását is.³⁷

Az abolicionista megközelítés teljes paradigmaváltást követel annak érdekében, hogy az állatok megkapják a nekik járó jogokat („no cages” elv), amely elsősorban a tulajdoni státusz megszüntetésével jár. Ennek etikai alapja *Regan* deontológiai megközelítése, amely egy cselekedet erkölcsi helyességének vagy helytelenségének megítélését attól teszi függővé, hogy a cselekedetünk elvégzése során betartottunk-e bizonyos szabályokat. Vagyis vannak olyan cselekedetek, amelyek elvi okokból helyesek vagy helytelenek, függetlenül a következményeiktől.

Regan szerint a deontológiai megközelítés alkalmasabb az állatok érdekeinek védelmére, mint az utilitarizmus, mivel eszerint az állatoknak belső értékük van. A belső érték az az érték, amely közvetlenül birtokosához kapcsolódik, nem egyszerűen a preferenciáihoz, tapasztalataihoz, ezáltal összehasonlíthatatlan, nem cserélhető fel más belső értékkel rendelkező lények értékével.³⁸

Akiknek belső értéke van, birtokolják a „tisztelet elvét”: erkölcsi joguk van arra, hogy tisztelettel bánjanak velük. A kérdés az, hogy mely lények rendelkeznek ilyen belső értékkel. *Regan* szerint ennek kritériumát az „élet alanyai” elégitik ki (ez magasabb küszöböt jelent, mintha csupán érző lényt várnánk el): az egyének akkor az élet alanyai, ha képesek érzékelni és emlékezni, vannak hiedelmeik, vágyaik, preferenciáik, képesek szándékosan cselekedni vágyaik megvalósítása érdekében, van jövőérzékük és tapasztalati jólétük, amely független mások hasznosságától és érdekeitől. Az abolicionisták szerint azok, akik kielégítik a belső értékesség kritériumait, méltók arra, hogy jogokkal rendelkezzenek (*Regan* szerint egyébként ennek a kritériumnak csak az egy évesnél idősebb emlősállatok tudnak megfelelni).

Az abolicionista megközelítés jelentősége, hogy több olyan mozgalom is alakult az elmúlt évtizedekben, amelyek az állatok bizonyos köre számára a jogalanyiság előmozdítását szorgalmazzák. Az egyik ilyen mozgalom a *Great Ape Project International* (rövidítve: GAP),

³⁶ Az „abolicionista” a képviselői számára „eltörlés-párti” hozzáállást jelent: az abolicionista megközelítést részletesen ismertető weboldaluk szerint „olyan állatok jogaira vonatkozó hozzáállás, amely az állatok kizsákmányolásának eltörlését követeli és elutasítja az állatok kizsákmányolásának szabályozását...” <https://www.abolitionistapproach.com> (2025. 11. 30.).

³⁷ FRANCIONE: i.m., 7–10.

³⁸ FASEL–BUTLER: i.m., 58–62.

amely az „egyenlők erkölcsi közössége” nevében arra törekszik, hogy emberi jogokat kapjanak a csimpánzok, a törpecsimpánzok, a gorillák és az orángutánok az erkölcsileg fontos jellemvonásaikra tekintettel. Ezen emberszabásúakat a mozgalom a tulajdon, dolog fogalmából a személyek közé helyezné úgy, hogy biztosítsák számukra az élethez való jogot, a személyes szabadság védelmét és a kínzás tilalmát. A mozgalom eddig korlátozott sikereket ért el: 2015-ben például a buenos airesi Szövetségi Bíróság egy Sandra nevű orángutánt „nem emberi személynek” nyilvánított, arra hivatkozva, hogy a faj intelligens, érző lényekből áll, amelyek genetikailag és kulturálisan is sok hasonlóságot mutatnak az emberekkel. A bíróság úgy döntött, hogy a Buenos Aires-i Állatkert szakértőinek fel kell mérniük Sandra életkörülményeit és javítaniuk kell Sandra mentális és fizikai jólétén.³⁹

A másik dinamikus mozgalom a *Steven Wise* nevéhez köthető *Nonhuman Rights Project (NhRP)*. *Wise* úgy véli, hogy az állatoknak a jogalanyiség és a jogosultságok megadása történelmi áttörést jelentene a „vastag jogi falban, amely elválasztja az embereket a nem emberektől.”⁴⁰ *Wise* a jogok „tárolójának” metaforáját használja, hogy elmagyarázza, hogyan értelmezi a jogalanyiságot: a jogalanyiség olyan, mint egy üres tároló, a jogok pedig cseppek, amelyek a tárolóba kerülnek. Ha tehát valaki nem jogalany (tároló), akkor a jogoknak (cseppeknek) nincs hová kerülniük.

Wise párhuzamot von az állatok és a rabszolgák jogi státusza között, ugyanis úgy véli, az egykori rabszolgákhoz hasonlóan az állatok is átléphetnek a jogi tárgy státuszából a jogalany státuszába a habeas corpus petíciók segítségével. Erre példaként hozza fel a New York-i Pet Trust Statute-ot, amely szerint a háziállatok vagyonkezelői alapok kedvezményezettjei lehetnek. *Wise* szerint a törvény itt implicit módon elismeri az állatok jogalanyiságát. Ez a mozgalom egyelőre szintén nem bővelkedik a sikerekben, a NhRP egyik híres ügye például, amely csimpánzok és elefántok jogalanyként való elismerésére irányult, azzal járt, hogy a new yorki Legfelsőbb Bíróság precedenst teremtett, amelyet később más bíróságok is követtek. A bíróság ugyanis arra hivatkozva utasította el a NhRP keresetét, hogy az, hogy nem értelmezhető a csimpánzok jogi felelősségvonnhatósága és társadalmi felelősségvállalása, helytelené teszi, hogy jogokat biztosítsunk nekik.

Robert Garner, az új jóléti megközelítés képviselője több okból is kritizálja az abolicionista álláspontot.⁴¹ Egyrészt, mivel az lebecsüli a jóléti állatvédelem pozitív hatásait, pedig az állatok érdekében meghozott minden jóléti reform többmillió állat javát szolgálhatja. Másrészt utópisztikusnak tartja elképzeléseiket, hiszen nem hajlandók kompromisszumot kötni más politikai szereplőkkel, akik szintén az állatok érdekeit védik mérsékelt álláspontok alapján. Csakhogy jelenleg a világ egyetlen országa sem alkalmaz olyan szabályozást, amelyet az abolicionisták szeretnének elérni. Veszélyes is ezért az abolicionista mozgalom, mivel elidegenítheti azokat, akik potenciálisan szimpatizálnak az állatok helyzetével. Például az abolicionisták törekvése a kedvtelésből tartott állatok házasításának megszüntetésére épp azokat, akik a háziállatokkal való kapcsolatuk révén elkezdtek érdeklődni az állatok jogai iránt.

A *Garner* által is képviselt új jóléti modell a klasszikus jóléti és az abolicionista megközelítés közötti közvetítő irányzatként jött létre a 2000-es évektől. A klasszikus jóléti elvhez hasonlóan vallja, hogy az állatokkal emberségesen kell bánni, mert ők is szenvedhetnek, viszont nem tartja úgy, hogy minden emberi érdek fontosabb erkölcsileg az állatokénál: még az állatok

³⁹A konkrét ügyről további információk: <https://ecojurisprudence.org/initiatives/afada-et-al-v-buenos-aires/> (2025.12.15). A GAP további sikereiről itt olvashatunk: <https://www.projetogap.org/en/news/great-apes-rights-30-years-after/> (2025. 12. 15); GYÖNGYÖSI Zoltán: Az állatok joga és jogalanyisága. https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/dr_gyongyosi_zoltan-az_allatok_joga_es_jogalanyisaga%5Bjogi_forum%5D.pdf (2025. 12. 15.)

⁴⁰ <https://www.nonhumanrights.org/> (2025.12.16); WISE, Steven M.: *Rattling the Cage: Toward Legal Rights for Animals*. Perseus, New York, 2000. A könyv részletes kritikáját lásd: NUSSBAUM: i. m., 1506–1549.

⁴¹ GARNER, Robert: A Defense of a Broad Animal Protectionism. In: FRANCIONE–GARNER: i.m., 103–174.

fájdalommentes felhasználását és megőlését is korlátozni kell bizonyos célok érdekében, és ahol lehetséges, jogokat kell biztosítani az állatoknak.

Fazel és Butler szerint a jóléti és az abolicionista modell közötti nézeteltérés többek között abból adódik, hogy híveik eltérően vélekednek az állatok meglévő jogairól: azok, akik a „vastag jogfelfogást” („Thick Conception of Rights”) képviselik, úgy vélik, hogy azok az eredmények, amelyeket a jelenlegi állatvédelmi szabályok az állatok számára elértek, nem tekinthetők jogoknak.⁴² Erről azonban nem mindenki gondolkodik így. A szerzőpáros a „vékony jogfelfogás” („Thin Conception of Rights”) képviselőinek nevezi azokat, akik szerint az állatok már most is rendelkeznek jogokkal.⁴³

A vékony jogfelfogás egyik képviselője *Kramer*, akinek az érvelése *Wesley Newcomb Hohfeld* taxonómijára támaszkodik. *Hohfeld*, aki a jogosultságok szerkezetének egyik legösszetettebb megközelítését adja, úgy véli, hogy a jogosultságokat komplex jelenségként kell kezelnünk, épp úgy, ahogy az emberek között fennálló jogviszonyok is többféleképpen nyilvánulhatnak meg: ellentétek és korrelatív kapcsolatok struktúrájába rendezhetjük őket. Épp ezért a jogosultságok komplex fogalmát is fel kell bontani elemi jogosultság-fogalmakra.

Hohfeld szerint négyféle fogalommal és korrelatív párjukkal írhatjuk le ezeket a kapcsolatokat: az a) igényjogok (a szigorú értelemben vett jogok), b) szabadság, c) felhatalmazottság, d) immunitás. E jogtípusok mindegyike egyfajta korlátozással áll összefüggésben: a) kötelezettség, b) joghiány, c) beavatkozásnak való kitettség, d) beavatkozásra képtelenség.

A hohfeldi taxonómia eredménye annak kimutatása, hogy a jogosultságok nem komplex jelenségek, nem adnak lehetőséget arra, hogy többféle következtetést vonjunk le belőlük mind a kötelezett, mind a jogosult pozíciójával kapcsolatban, ehelyett elemi részekre bonthatók, s minden elemi rész rendelkezik egy ellentét- és egy korrelatív párral.⁴⁴ *Hohfeld* taxonómiáját *Kramer* arra használja, hogy olyan konkrét eseteket keres a jogban, ahol az állatok valamilyen jogi pozícióval rendelkeznek, amelyet *Hohfeld* jogként minősítene. Így például az a jogi kötelezettség, amelyet annak érdekében rónak az emberekre a legtöbb állatvédelmi jogszabályban, hogy ne okozzanak felesleges szenvedést az érzőképes állatoknak, összefügg az állatok igényjogaival.⁴⁵

Yaffa Epstein szintén *Hohfeldet* használja arra, hogy a nem emberi entitások jogainak meglétét bizonyítsa: azt javasolja, hogy a jelenlegi szabályozásból érdemes kiindulni, és ebből következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy e jogszabályok mely entitásokat és érdekeket szándékoznak védeni.⁴⁶ Ha a jogszabályok legalább részben az állatok és a természet saját érdekében védik ezen entitásokat, akkor a velük szemben fennálló konkrét jogi kötelezettséget törvényes jogoknak (*legal rights*) kell tekinteni.⁴⁷

Epstein az EU-ban védettnek számító szürke farkas példáján keresztül mutatja be módszerét, mivel úgy véli, a szürke farkasokat tekinthetjük úgy, mint jogokkal rendelkezőket, mivel ez a szemlélet az uniós természetvédelmi jogban tükröződni látszik. Az EU élőhelyvédelmi irányelve arra kötelezi a tagállamokat, hogy hozzanak létre valamilyen rendszert a farkasok és más felsorolt fajok szigorú védelmére. A védelmi rendszernek magában kell foglalnia tilalmakat mind a befogás és megölés, mind pedig e fajok szándékos megzavarása tekintetében.

⁴² A vastag és vékony jogfelfogás közötti különbségtételről lásd: FASEL–BUTLER: i.m., 83–92.

⁴³ FAZEL–BUTLER: i.m., 83–92.

⁴⁴ FICSOR Krisztina: Jogosultság és jogi érvelés. In: Ficsor–Gyórfi–Szabó: i.m., 93–106.

⁴⁵ KRAMER, Matthew: Rights Without Trimmings. In: KRAMER, Matthew H.–SIMMONDS N.E.–STEINER, Hiller: *A Debate Over Rights: Philosophical Enquiries*. Oxford University Press, Oxford, 2000, 8–20. (doi: 10.1093/acprof:oso/9780198298991.003.0002)

⁴⁶ EPSTEIN, Yaffa–SCHOUKENS, Hendrik: A Positivist Approach to Rights of Nature in the European Union. *Journal of Human Rights and the Environment*, 2021/2, 205–227. (doi: 10.4337/jhre.2021.02.03)

⁴⁷ Bár Epstein az európai uniós állatjogi és természetvédelmi szabályozást veszi górcső alá, és az alapján von le következtetéseket, megállapításai kiterjeszthetők az állatok jogai elismerésének általános kérdéseire is.

Mivel jogi kötelezettség áll fenn a farkasok befogásának vagy megelőzésének mellőzésére, a farkasoknak joguk van ahhoz, hogy ne fogják be és ne öljék meg őket. Hasonlóképp, mivel létezik arra vonatkozó pozitív jogi kötelezettség, hogy a faj egyedeit nem szabad szándékosan megzavarni, a farkasoknak joguk van ahhoz, hogy ne zavarják meg őket és békében élvezhessék élőhelyüket.

Ezzel a felfogással *Stucki* szerint az a baj, hogy egy leegyszerűsített korrelativitás-fogalomra támaszkodik, amely szerint ahol kötelezettség van, ott jog is van.⁴⁸ Ezzel szemben két ellenvetés emelhető: egyrészt nem mindenfajta kötelezettség jár együtt egy azzal összefüggő joggal. Egyes kötelezettségek általános jellegűek, és csak azon kötelezettségek járnak együtt jogokkal, amelyek irányított, valakivel szemben fennálló kötelezettségek. Ehhez kapcsolódik, hogy nem mindenki – aki mások kötelezettségének teljesítéséből hasznot húz – rendelkezik ezzel összefüggő joggal: csak az ilyen kötelezettségek szándékolt kedvezményezettjei, akiknek az érdekeit védeni hivatottak a kötelezettségek. A modern állatjóléti törvények célja azonban az állatok védelme önmagukért, tehát az állatok közvetlenül és szándékosan az állatjóléti kötelezettségek elsődleges kedvezményezettjei.

A másik kifogása *Stuckinak*, hogy amennyiben a jogokat nem csupán a kötelezettségekkel korrelatívnak tekintjük, hanem a kötelezettségeknél előbbre valónak, nem tarthatjuk elegendőnek csupán az állatok számára előnyös állatjóléti kötelezettségeket az állati jogok forrásaként azonosítani. Ezért *Stucki* szerint a korrelativitási tézist újra kell gondolni és finomítani: egy ilyen érvelésnek azt kell bizonyítania, hogy az állatok jogai nem csupán az állatjóléti kötelezettségek által létrehozott reflexek, hanem az ilyen kötelezettségek alapjai. Erre választ jelenthet az érdekelmélet, amely szerint az állatok érdekei az állatjóléti kötelezettségek alapját képezik, ami viszont fogalmilag az állatok jogainak alkotóeleme.⁴⁹

Összességében ezért úgy vélem, *Stucki Epsteinnel* és *Kramerrel* szemben a vastag jogfelfogást képviseli (*Francione*-hoz és *Wise*-hoz hasonlóan), mivel úgy véli, hogy a jelenlegi állatjóléti jogok szokatlanul gyenge jogok, amelyek nem biztosítanak erős normatív védelmet. *Stucki* szerint ezen meglévő gyenge („egyszerű”) jogok helyett alapvető állati jogokat kell bevezetni (például az élethez, testi épséghez, személyes szabadsághoz való jog, vagy a kínzás tilalma).

Az állatvédelem főbb modelljeinek bemutatása után, szükségessé válik, hogy választ adjak az elején általam kijelölt (2) kérdésre: (a) Jogalanyok-e az állatok? (b) Szükséges-e a jogalanyiság elismerése az állatok jogai elismerésének előfeltételeként?

Az általam használt szakirodalmi források következetesen állítják, hogy a világ országainak többségében a klasszikus jóléti állatvédelem modellje elterjedt, amely az állatok tulajdoni státuszát nem vitatja. A hagyományos felosztás szerint a világ országainak többségében az állatok dolognak minősülnek (tehát nem jogalanyok). A vékony jogfelfogás hívei szerint az állatok iránti meglévő kötelezettségeinkből levezethető néhány joga az állatoknak (például a kínzásmentességhez való jog). E felfogás szerint tehát jelenleg nem jogalanyok az állatok, de néhány gyenge jogosultságukat levezethetőnek tartják. Ezzel meglátásom szerint az a probléma, hogy nem eredményez valóban érdemi állatvédelmet. A vastag jogfelfogás képviselői ezzel szintén nem elégszenek meg, érdemi jogokat és a jogalanyiság elismerését követelik, úgy vélik, a két kérdés összekapcsolódik. Ahhoz ugyanis, hogy az állatok érdemi jogait elismerjük, fel kell szabadítanunk az állatokat a tulajdoni státuszából, ki kell mondanunk, hogy az állatok jogalanyok. Ennek a megközelítésnek pedig az a hibája, hogy túl sokat kér, a gyakorlat általában egyelőre vonakodik ennek a kimondásától. Vannak ugyanakkor olyan országok, amelyek az állatoknak bizonyos jogait elismerték valamilyen formában: az argentin és kolumbiai bíróságok kiterjesztették a habeas corpus elvét a fogságban élő állatokra, az indiai

⁴⁸STUCKI, Saskia: Towards a Theory of Legal Animal Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2020/3, 533–560., 545. (doi: 10.1093/ojls/gqaa007)

⁴⁹ STUCKI: i.m., 547.

bíróságok olyan joggyakorlatot alakítottak ki, amely elismeri az állatok számos alapvető jogát, köztük az élethez, méltósághoz és kínzásmentességhez való jogot. Ezen érdemi jogok megadásával már állítható, hogy ezekben az országokban egyes állatok bizonyos összefüggésekben jogalanynak számítanak. A kép azonban nagyon vegyes, ezért a továbbiakban egy további elméleti megközelítést mutatok be, amely az állatok jogalanyiságának kérdésére újfajta módon válaszol.

Az előző megközelítésekben közös, hogy abból a hagyományos („ortodox”) leltárból indulnak ki, amely a világ összetevőit kétfelé: dolgokra és személyekre osztja. *Kurki* szerint azonban ez az általa „formálisnak” tartott leltár hibás, mivel az állatok jelenlegi jogi státuszát nem lehet ilyen fekete-fehéren leírni. *Kurki* saját elméletet (úgynevezett „csomagelméletet”) dolgoz ki, amely meglátása szerint jobban rávilágít az állatok tényleges jogi státuszára.⁵⁰

Az általa tartalmi megközelítésként kategorizált elmélet szerint a jogalanyiság és a jogi tárgyak is klaszter tulajdonságként – jogok és kötelezettségek halmazaként – magyarázhatók, amelyeknek mindegyike szükséges ahhoz, hogy egy jogalany vagy tárgy létezzen. A jogalanyokat nem az jellemzi, hogy legalább egy joggal vagy kötelezettséggel rendelkeznek, hanem az, hogy számos joggal (és esetleg kötelezettséggel) rendelkeznek. Ezért lehet jogalanyiság nélkül is rendelkezni bizonyos jogokkal.⁵¹ A jogalanyiság tehát klaszter tulajdonság. Csakhogy, a jogalanyok központi típusai – például a természetes személyek és a vállalatok – ezeknek a tulajdonságoknak mindegyikével, vagy legalábbis túlnyomó többségével rendelkeznek. A tulajdonságok passzív és aktív tulajdonságokra oszthatók, ezért *Kurki* különbséget tesz a passzív és aktív jogalanyiság között.

A passzív jogalanyiság olyan jogi státuszt jelent, amellyel a csecsemők rendelkeznek a nyugati jogrendszerekben:⁵² egyfelől magában foglalja az élet, szabadság és testi épség védelmét, a tulajdonjogot, a tulajdonként való kezelés alóli mentességet (ezeket anyagi jogállásnak hívja *Kurki*), valamint a jogorvoslati jogokat, így a kártérítéshez való jogot és az áldozati státuszt (bűncselekmény esetén). E passzív pozíciók megfelelő száma szükséges ahhoz, hogy valaki jogalanynak minősüljön.

Az aktív jogalanyiság a passzív pozíciótól két vonatkozásban különbözik: egyrészt egy ilyen jogalany saját jogait és kötelezettségeit gyakorolhatja, nincs szüksége képviselőre, másrészt jogilag felelőssé tehető.⁵³ Az aktív jogalanyiság leginkább a felnőtt cselekvőképes emberek jogi helyzetét tükrözi.

Kurki csomagelméletének jelentősége az, hogy jobban leírja a tényleges jogi státuszokat. A rabszolgák régen anélkül rendelkeztek jogokkal, hogy teljes jogú jogalanyok (legalább passzív jogalanyok) számítottak volna. Például, nem voltak mentesek a tulajdonként való kezelés alól, nem élveztek szabadságjogokat sem. *Kurki* a rabszolgák régi helyzetét az állatok jelenlegi státuszával állítja párhuzamba: az állatok sem mentesek a tulajdonként való kezelés alól, tulajdonba vehetőek, nem élveznek alapvető szabadságjogokat, ezért nem minősülnek jogalanyok, még akkor sem, ha vannak bizonyos jogaik.

Kurki elméletét azért tartja jobbnak, mint az NhRP ortodox megközelítését, mert az arra buzdítja a bíróságokat, hogy adják meg az állatoknak a jogalanyiságot, ehhez pedig az ortodox megközelítés szerint egy ókori jogi korlátot kell lebontani: megszüntetni az állatok tulajdoni státuszát. Ehhez nagyon bátor bírókra van szükség, nem csoda, hogy egyes bírák problematikus filozófiai érvekkel utasítják el az NhRP követeléseit. Ha viszont inkább azt feltételeznénk, hogy

⁵⁰ KURKI, Visa A.J.: *A Theory of Legal Personhood*. Oxford University Press, Oxford, 2019. (doi: 10.1093/oso/9780198844037.001.0001); KURKI, Visa A.J.: Legal Personhood and Animal Rights. *Journal of Animal Ethics*, 2021/1, 47–62 [a továbbiakban: KURKI (2021)], (doi: 10.5406/janimalethics.11.1.0047); KURKI (2024/1).

⁵¹ KURKI (2024/1): i.m.: 1457.

⁵² KURKI, Visa A. J.: Can Nature Hold Rights? It's Not As Easy As You Think. *Legal Studies Research Paper Series*, Paper 2022/66, 14. [a továbbiakban: KURKI (2022)]

⁵³ KURKI (2022): i.m.,15.

az állatok már rendelkeznek jogokkal, még ha gyenge jogokkal is, csökkentenénk a viták tétjét, amikor egy-egy konkrét jogról, például a habeas corpus által védett személyes szabadság jogáról vitázunk.⁵⁴

A fent feltett (2) kérdésemre tehát *Kurki* úgy válaszol, hogy (a) jelenleg nem jogalanyok az állatok, de (b) a jogalanyiség nem is feltétele a jogosultságok elismerésének. Modellje mindenképp előnyös számunkra abból a szempontból, hogy jobban leírja az állatok jelenlegi státuszát, de kérdéseket vet fel. Hogyan értelmezhetők a jogai egy entitásnak, ha nem ismerjük el, hogy jogalany? Az érdemi jogosultságok mely köre ismerhető el egy állat számára úgy, hogy közben meghagyjuk a tulajdoni státuszt? Mennyiben szolgálja az állatvédelem előrelépését hosszútávon, hogy anélkül ismerünk el jogokat az állatok számára, hogy a jogalanyiségük kérdését rendeznénk?

A következő részben egy olyan újfajta állatvédelmi modellre térek ki, amely törekvése szerint a jelenleg a világ országaiban működő jóléti állatvédelmi modell kiegészítése.

3. A méltóság alapú állatvédelem

Az abolicionizmus, valamint a klasszikus és új jóléti állatvédelem hívei közötti viták egyre inkább mélyülnek, ezért a legújabb tudományos kutatások arra törekednek, hogy elkerüljék a jóléti és az abolicionista megközelítés dichotómiáját, megpróbálva túllépni ezeken. Ennek a túllépésnek – amint az előzőekben is láttuk – többféle iránya van. A továbbiakban egy konkrét, az állatok méltóságán alapuló megközelítést vizsgálok, szintén *Kurki* elmélete alapján, aki az állatok méltóság-alapú modelljét azonosította be több európai ország állatvédelmi szabályozásában.⁵⁵

Kurki felhívja a figyelmet arra, hogy a méltóságon alapuló állatjogi szabályozás jelenleg kiegészíti a jóléti rendszert, kitölti annak hiányosságait. Vizsgálata hátterében az a megállapítás áll, hogy az állatok méltóságának gondolata nem csupán absztrakt elképzelés, hiszen egyre gyakrabban előkerül mind a törvényekben, mind az ítélkezési gyakorlatban, főként Európában (Svájc, Luxemburg, Belgium, Dánia, Finnország stb.).

Az állati méltóság az állatok tiszteletének elvén alapul, és túllép a jóléti paradigmán atekintetben, hogy nem csupán az állatok kegyetlen bánásmódtól vagy felesleges szenvedéstől való védelméből, jólétük előmozdításából áll, továbbá nem csupán az érzékeny állatok méltóságát tartja tiszteletben. A méltóságon alapuló állatjognak négy aspektusa van, amelyek az állatok iránti tiszteletet különböző módokon valósítják meg, és amelyeknek általában valamilyen kombinációját valósítja meg a legtöbb, méltóságon alapuló állatjogi rendelkezés.⁵⁶

Az első a nem instrumentális kezelés, amely szerint tilos másokat pusztán saját céljaink elérésének eszközeként felhasználni. Ez a fogalom a kantianus méltóságfogalomra épül, a kategorikus imperativus tiltja, hogy a méltósággal rendelkező lényeket pusztán eszközként használjuk, ehelyett e lényeket önmagukban is értékes célként kell kezelnünk. Ennek egy példáját jelenti Svájc, amelynek állatvédelmi törvénye tiltja az állatok „terhelését” és a túlzott instrumentalizálást ilyen terhelésnek minősíti.

A második aspektus az egalitarizmus, amely a hierarchiák hiányával kapcsolatos. Az egalitarizmus eszméjének megvalósítása az állatokra azért nehéz, mert az állatok megalázó kezelése az állatok szempontjából gyakran ártalmatlan, az állatok maguk nem törődnek azzal, hogy kinevetik, kigúnyolják őket, a legtöbb állatnak nincs arra képessége, hogy elgondolkodjon azon, mit gondolnak róluk az emberek. Van olyan álláspont, amely egyenesen

⁵⁴ KURKI (2021): i.m., 55.

⁵⁵ KURKI, Visa A.J.: What is Animal Dignity in Law? *LEOH - Journal of Animal Law, Ethics and One Health*. 2024, 9-23. [a továbbiakban: KURKI (2024/2)] (doi: 10.58590/leoh.2024.002)

⁵⁶ KURKI (2024/2): i.m., 15–20.

antropocentrikusnak tartja az állatok méltóságának emberi kifejezését. *Kurki* ennek a problémának feloldására azt javasolja, hogy a tiszteletnek vagy a tisztelet hiányának szimbolikus cselekedeteiből induljunk ki: vannak olyan cselekedeteink, amelyekkel rendszerint kijelöljük, hogy bizonyos entitások erőforrások, míg mások nem. E jelölések gyakran társadalmi konstrukciók, amelyek méltóságsértést valósíthatnak meg, mert ilyenkor azt fejezzük ki, hogy bizonyos, eredendő morális értékkel rendelkező lények morálisan nem jelentősek. Ennek példája lehet az állatok szőrének kiszínezése, ruhákba, jelmezekbe öltöztetése, vicces videók az állatokról stb.

A harmadik összetevője a méltóságnak az állatok „virágzásának” kiteljesítése, ami az állatok módosításának gátlására utal, és olyan törvényeket foglal magában, amelyek tiltják a génmódosított állatok előállítását, amennyiben az kizárólag luxuscikk gyártás céljából történik (bizonyos esetekben ugyanis a génmódosítás elősegítheti az állatok fájdalmának csökkentését). A virágzás arra az állapotra utal, amelyben egy entitás él, amikor azon képességeit valósítja meg, amelyek a fajta szempontjából központi jelentőségűek. Van olyan megközelítés, amely szerint az állati méltóság a fajspecifikus jogok katalógusának alapjaként értelmezhető.

A negyedik aspektusa a méltóság alapú állatjogoknak az esszencia tiszteletének elve, melynek megértéséhez *Kurki Dworkin* „független” és „származtatott” érvek közötti különbségtételét hívja segítségül. Az abortuszvitában független érveknek *Dworkin* azon érveket nevezi, amelyek nem a magzat jogain vagy érdekein alapulnak, hanem valamilyen objektivebb megfontoláson: az emberi élet tiszteletben tartásának eredendő jóságán. A származékos érvek az érintett személyek érdekeiből vagy jogából származnak. A megkülönböztetés értelme, hogy rámutasson: a méltóság első három aspektusa származékos volt, míg az esszencia tisztelete független érv, amely leginkább a katolikus méltóságfogalomhoz kapcsolható, bár világi értelmezése is lehetséges. Lényege a „kapott dolgok tiszteletben tartása.” Amikor az állatok jogairól beszélünk, azt fogalmazzuk meg, hogy az állatoknak abból az igazságosságból jár, amely a Teremtőjük jogán alapul, az állatok elleni jogsértés pedig azért is jogsértés, mert az a Teremtőjükkel szembeni jogsértés is. *Kurki* szerint számos, az emberi méltóságról szóló leírásban is felismerhetők ehhez hasonló érvek vagy gondolatok. Az esszencia tiszteletének szempontja magyarázhat számos intuíciót, amely a géntechnológia iránti fenntartásokkal kapcsolatos szkepticizmusként jelenik meg.

Kurki összességében a méltóság négy aspektusáról azt állítja, hogy azok általában kiegészítik egymást, olykor pedig elkülönülnek egymástól. Több európai állam ismer olyan állatjogi normákat, amelyek nem magyarázhatók a jóléti megközelítéssel, sok helyen megjelenik az instrumentalizálás tilalma. *Kurki* ennek a megközelítésnek a potenciálját többek között abban látja, hogy segíthet a jóléti megközelítésen való felülkerekedésen, mivel a méltóság értelmezhető bizonyos bánásmód iránti igény forrásaként, s így bizonyos jogok és kötelezettségek tartalmának részeként is.

További kutatásokat érdemelne a méltóság fogalmának állatokra való alkalmazhatósága. Erre a kérdésre válaszolni nem célja a tanulmánynak, most csupán a bevezetőben feltett kérdéseim megválaszolása szempontjából vizsgálom a méltóság-alapú állatmodellt. A (3) kérdésem arra irányult, hogy a hatékony állatvédelem összefügg-e az állatok jogainak és jogalanyiségének elismerésével. A korábban bemutatott modellek eltérően válaszolnak erre a kérdésre: a klasszikus jóléti modell a jogoknak nem tulajdonít különösebb szerepet, az abolicionista álláspont viszont ebben látja az állatvédelem hatékonyságának egyetlen lehetséges útját. A jelenlegi méltóság-alapú modell azt állítja, hogy akkor is teszünk az állatvédelemért, ha az eddigi jóléti eredményeket nem vitatjuk és a jogok elismerését sem tartjuk különösebben fontosnak, azt csupán egy további szemponttal egészítjük ki: az állatoknak méltósága van, ezért tisztelettel kell velük bánnunk. Ebből pedig konkrét előírásokat tudunk levezetni.

Ennek lehetnek előnyei: egyfelől magam is úgy vélem, hogy ez az elmélet túlmutat a jóléti megközelítésen, mert az állatok magasabb szintű védelmét várja el. Másrészt az

abolicionistákhoz képest kevésbé radikális, jelenleg csupán kiegészíti a jóléti megközelítést, nem tagadja annak eddig elért eredményeit. Épp ezért, mivel már vannak gyakorlati eredményei, a jogalkotásban és jogalkalmazásban részt vevő szervektől nem vár el olyan nagy bátorságot, hiszen már meglévő, új állatjogi megközelítésekre lehet támaszkodni. Az ortodox felfogáson is túllép meglátásom szerint, mivel jobban kifejezi az állatok sajátos státuszát, amely se a jogalanyi, se a jogtárgyi státuszának nem felel meg jelenleg.

Van egy további előnye a méltóság alapú megközelítésnek: nem függ össze az érzőképeséssel (amely, mint azt fentebb kifejtettem, meglátásom szerint korlátozó és antropocentrikus). Svájc alkotmánya az élőlények méltóságát ismeri el, amelybe beletartozik minden állat és növény, ezzel a világon egyedülálló biocentrizmust képvisel.⁵⁷ A biocentrikus megközelítés leginkább a méltóság-fogalomnak az állatok „virágzására” vonatkozó összetevőjéből következik: az állatetikával foglalkozók többsége úgy véli, az állati méltóság leginkább fajspecifikus módon értelmezhető. *Ortiz* szerint például az emberi méltóságot gyakran a jogok katalógusának alapjaként értelmezik, és ő azt állítja, az állati méltóság az állatok számára azon funkciók és tevékenységek beavatkozásmentes fejlődését jelenti, amelyeket fajának egyedei általában képesek végrehajtani, és amely központi szerepet játszana az állatjogi katalógus tartalmának meghatározásában. Vannak azonban kérdéses pontjai is ennek a megközelítésnek, amelyek közül meglátásom szerint a legjelentősebb az, hogy úgy tűnik, mintha az állatok méltóságának gondolata az érzőképeség helyébe próbálna lépni. *Kurki* szövege alapján az az álláspont körvonalazódik, hogy az állatok érzőképeségének elismerése csupán az állatok fájdalommentes megölésének jogszabályba foglalásához vezetett. Amennyiben azonban az állatokat méltósággal bíró lényekként kezeljük, ebből sokkal szélesebb körű jogi garanciák elismerése következik. Csakhogy a méltóság fogalma bizonytalanabb fogalomnak tűnik, mint az érzőképeség. Jogilag a méltósághoz való jog elismerésében nyerné el értelmét, amelyből aztán az állatok számos további jogosultsága levezethető lenne. Ez esetben azonban vizsgálni kellene, hogy az állatok méltósághoz való joga mennyiben tarthat igényt arra a kitüntetett pozícióra, amelyre az alkotmányokban az emberi méltósághoz való jog. Ennek az összefüggésnek a joggyakorlatba ültetése pedig könnyen lehet, hogy akadályokba ütközne, mert konceptuálisan bizonytalan, szemben annak az egyszerű összefüggésnek a kimondásával, hogy mivel az állatok fájdalmat éreznek, ezért kötelesek vagyunk elkerülni, hogy fájdalmat okozzunk nekik, ez a kötelezettségünk pedig számos bánásmódra kiterjeszhető.

Másrészt, amennyiben az állatok méltóságának elismerésére igényt tartunk, annak úgy vélem, előfeltétele az állatok jogalanyiságának kimondása (hiszen dolgoknak aligha van méltósága), ami visszavezet a kiinduló problémáinkhoz. E kérdések tisztázása nélkül viszont nehezen értelmezhetőnek tartom, hogy mi az, amire igényt tart a méltóság elismerése.

A magyar Alkotmánybíróság is szembesült már az állatok méltóságának kérdésével. *Sólyom László* a halálbüntetés eltörléséről szóló 23/1990. (X.31.) AB határozat párhuzamos véleményében épp azt hangsúlyozta, hogy bár a természetjogi felfogásban a természeti állapot

⁵⁷ A svájci szövetségi alkotmány a géntechnológiára vonatkozó 118b § (1) bekezdésében deklarálja, hogy „A Szövetség jogot alkot az embereken végzett kutatásokról, amennyiben ez az emberek méltóságának és magánéletének védelme érdekében szükséges. Ennek során figyelembe veszi az élőlények méltóságát, valamint az emberek, állatok és a környezet biztonságát és védi az állat- és növényfajok genetikai sokszínűségét”. Erre építve a svájci Állatjóléti törvény az állatok „méltóságát” deklarálta (a jogszabálynak már az általános rendelkezései (1. §) is rögzítik a törvény célját, amely az „állatok jólétének és méltóságának biztosítása”, majd az értelmező rendelkezések között (3. §) külön értelmezi a méltóság fogalmát: „az állat veleszületett értéke, amelyet az állattal való bánásmód során tisztelőtben kell tartani. Ha az állatra nehezedő terhelés nem indokolható elsőbbségi érdekekkel, az az állat méltóságának megsértését jelenti. Terhelésnek minősül különösen, ha az állat fájdalmat, szenvedést vagy kárt szenved, ha szorongásnak vagy megaláztatásnak van kitéve, ha megjelenése vagy képességei jelentősen korlátozódnak, vagy ha túlzott mértékben eszközként használják fel.” (Tierschutzgesetz (TSchG) vom 16. Dezember 2005).

maradványa, a túlélés minden fölé helyezése, vagyis az élethez való joga az állatoknak is megvan, annak a méltósághoz való joghoz kapcsolódása teszi specifikussá az ember élethez való jogát az állatok és fák jogai kontextusában.⁵⁸ Ebből az következik, hogy a méltóság az emberi nem megkülönböztető sajátossága, amellyel más létezők nem rendelkeznek.⁵⁹ Gyórfi Tamás szerint ez az érv nem meggyőző, mert igazolásához olyan morálisan releváns kritériumot kellene Sóllyomnak adnia, amellyel minden élő ember és csakis az élő ember rendelkezik, miközben az AB döntésében hangsúlyozza, hogy a méltóság az embert minden tulajdonságától függetlenül illeti meg.⁶⁰

A vitát az állatok méltóságáról összességében nem tartom lezártnak, a közeljövőben elképzelhető, hogy más országokban is bekerül az alkotmányos vagy törvényi szabályozásba az állatok vagy az élőlények méltóságának gondolata, amely még inkább arra sarkallja majd a döntéshozókat és a szakirodalom képviselőit, hogy segítsenek az egyelőre nem túl széles körben tárgyalt értelmezés kidolgozásában.

4. Összegzés

Az állatok jogalanyiségének és jogosultságainak megléte sokakat foglalkoztat, én a tanulmányban arra törekedtem, hogy az ezzel jogelméleti szempontból összefüggő néhány fontos kérdést tegyek fel, valamint rámutassak e kérdések gyakorlati relevanciájára.

Az (1) kérdésem az volt, hogy jogalanyok lehetnek-e az állatok. Mint láttuk, a létező jogosultságelméletek közül ugyan van néhány újszerű törekvés az állatok döntésképeségének igazolására, ám számunkra ettől sokkal erősebb érvekkel szolgálnak az érdekelmelet képviselői, akiknek többsége az érzőképeséget a jogalanyiség elégséges feltételének tartja, tehát a válasz az első kérdésemre igenlő.

A (2) kérdésem az volt, hogy egyfelől, (a) jogalanyok-e jelenleg az állatok, (b) jogalanyoknak kell-e lenniük az állatoknak ahhoz, hogy jogaikat elismerjék? Az első kérdésre a válasz nemleges: a világ legtöbb országában az állatok nem minősülnek jogalanyoknak. Megkülönböztettem az ortodox és a tartalmi felfogást, az ortodox nézet szerint ami tulajdon tárgya, az dolognak minősül, aminek pedig jogosultságokat biztosítunk, az jogalany. Ezen megközelítés alapján néhány, állatvédelmi szempontból progresszív ország gyakorlata, amely bizonyos érdemi jogokat biztosít néhány állatfajnak, jogalanyként tekint ezen állatokra. Csakhogy (*Kurki* tartalmi elmélete alapján) még ebben is elbizonytalanodhatunk, hiszen az elmélet szerint lehetnek egy entitásnak jogai anélkül, hogy jogalanynak minősülne.

A (b) kérdésemre tehát a válasz attól függ, hogy az ortodox vagy a tartalmi megközelítést fogadjuk el. Mindkét megközelítésnek bemutattam az előnyeit és hátrányait, a tartalmi megközelítés vonatkozásában elsősorban kérdések feltevésére vállalkoztam, amelyek annak érdemére kérdeznek rá.

A (3) kérdésem arra irányult, hogy milyen viszonyban áll az első két kérdésem a hatékony állatvédelemmel. Ennek megválaszolása érdekében az állatvédelem különböző modelljeit mutattam be: a klasszikus és az új jóléti állatvédelmi modell a jogalanyiságot és a jogok elismerését sem tartja fontosnak, az abolicionisták egyedül ebben látják az állatvédelem terén az előrelépést. A méltóság-alapú állatvédelmi modell arra törekszik, hogy ebben a dichotóm felosztásban közvetítővé váljon: elismeri a jóléti modell eddigi eredményeit és nem törekszik a jogok elismertetésére, azonban az eddigi eredményeket kiegészítendő további szempontot, az állatok méltóságának elismertetését hozza be a palettára. Megítélésem szerint azonban ez a modell a jogok és jogalanyiség elismerése nélkül gyökértelen, erejét abból nyerné, ha a

⁵⁸ 23/1990. (X.31.) AB Határozat, ABH 1990, 104.

⁵⁹ GYÓRFI (1998): i.m., 26.

⁶⁰ GYÓRFI (1998): i.m., 27.

méltósághoz való jog elismerését tűzné ki célul, ennek elismerhetősége azonban további vizsgálódásokat tenne szükségessé.

A tanulmány nem törekedett a kritikai elméletek teljességének ismertetésére sem, amelyek szintén arra irányulnak, hogy megkérdőjelezzék, a hatékony állatvédelem összefügg az állatok jogalanyiségának és jogainak elismerésével.⁶¹ Ezt leszámítva azonban arra jutottam, a szakirodalmi álláspontok többsége szerint az állatvédelem jelenlegi szintje a világ országainak többségében gyenge, megerősítésre szorul, és ennek legrelevánsabb útja az állatok jogalanyiségának és érdemi jogainak elismerése irányába tart, konceptuális akadály az általam ismertett jogosultságelméletek fényében nincs, csupán bátor emberekre vár.

POSTPRINT

⁶¹ OFFOR, Iyan: Second Wave Animal Ethics and (Global) Animal Law: A View from the Margins. *Journal of Human Rights and the Environment*, 2020/2, 268–296. (doi: 10.4337/jhre.2020.02.06).